

Јасна Љ. Парлић Божовић¹
Универзитет у Приштини са привременим
седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за педагогију

37.017:17
821.163.41.09-992 Божовић Г.

Илинка Б. Мушикић Поповић²
Универзитет у Приштини са привременим
седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за педагогију

Импулси моралног и естетског васпитања у путописима Григорија Божовића са посебним освртом на збирку путописа *Мој Колашин*³

Сажетак. Као један од најобразованијих и најистакнутијих личности свога времена (друге половине XIX и прве половине XX века), Григорије Божовић је изнова занимљив у многим сегментима савремене стварности. Као такав, посебно је интересантан за педагошка истраживања у погледу анализе циља васпитања – свестрано развијене личности појединца, а који се реализује кроз свих пет компоненти или задатака (интелектуалног, моралног, естетског, радно-техничког и физичко-здравственог задатка) који младу личност воде до постављеног циља васпитања. За ову прилику, учињен је покушај анализе идеја моралних и естетских интенција у васпитању младе личности. Анализа ових компоненти васпитања, посебно је фокусирана на летопис *Мој Колашин*, који нам је овом приликом послужио као оригиналан узорак теоријског истраживања ишчупан из огромног опуса Божовићевих дела. Намера је аутора да се ово истраживање неком другом приликом прошири и на преостале компоненте васпитања, интелектуалног, радно-техничког и физичко-здравственог задатка васпитања усмереног ка горепоменутом унапред постављеном циљу.

Кључне речи: Григорије Божовић, морално васпитање, естетско васпитање, циљ васпитања, *Мој Колашин*.

¹ jasna.parlic.bozovic@pr.ac.rs

² ilinka.musikic.popovic@pr.ac.rs

³ Рад представља резултат истраживања у оквиру научног пројекта III 47023 *Косово и Мејхохија између националној идентитетској евроинтеграција*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Досадашњи степен истражености лика и дела Григорија Божовића из угла педагога, тицао се углавном проучавања педагошког значаја и кроз књижевни опус и просветни рад Григорија Божовића. Из педагошког угла, комплетна Божовићева списатељска делатност, поред тога што је обојена интердисциплинарним карактером има вишеструку вредност и значај. У путописима Григорија Божовића углавном из његовог завичаја препознатљива је етичка и естетичка конотација и компорирање са животом људи тог географског поднебља. Божовић је у овим путописима, по речима Парлић Божовић, „успео да реализује и понеке књижевне ликове из педагошког угла, који, ако намерно не садрже такве индивидуалне карактеристике, да њима превазилазе карактеризацију у путопису, ипак остају запажени као такви“ (Парлић Божовић, 2016, стр. 474). Божовић је, пишући о појединим местима широм косметске свете земље, анализирајући њихов начин живота и обичаје директно и индиректно указивао на актуелне и могуће опасности од исламизације. Такође, кроз анализу његових путописа могуће је назрети чињеницу да је писац добро познавао подручје и људе који су ту егзистирали, као и њихову историју, обичаје, њихову природу, и нарочито патријархални модел васпитања и преношења са генерације на генерацију.

Божовић се кроз своје путописе дотицао посебно староседеоца у којима је видео „најпергаментније писмо за нас“, и од њих преузимао све оно што је сматрао корисним, па чак и битне елементе васпитних чиниоца. У својим *Сликама са Косова и Мейхохије* (Божовић, 2006) и *Неизмишљеним ликовима* (Божовић, 1990) чак се препознају моменти инклузије у народном образовању, кроз богаља који пева.⁴

Сасвим је извесно да је Божовић у целокупној својој путописној прози са разних страна прилазио свим компонентама васпитања, и то веома одговорно. У скоро свим његовим путописима могуће је уочити његов приступ васпитању уз неуморно враћање традицији. Младим ауторима саветује да је све области које их занимају немогуће истражити кроз наш језик.

Елементи моралног васпитања у путописима Григорија Божовића

Божовић кроз своја дела настоји да дотакне традиционални и патријархални дух у васпитању. Намерно или ненамерно, он свакако пласира идеје моралног васпитања кроз традицију описану кроз различите догађаје у оквиру различитих путописа. Слађана Алексић, пишући о Божовићу, завирује у његову стваралачку радионицу да испита унутрашњу и спољашњу структуру његове приповетке. Том приликом, примећује да „за унутрашњу структуру карактеристичну радњу која се односи на једну људску судбину или породичну заједницу, у сукобу емоција

---

⁴ Детаљније о овоме видети у: Парлић Божовић, 2016, стр. 474.

и савести, страсти и обавеза, темперамента и устаљеног реда патријархалне средине“ (Алексић, 2016, стр. 53). У том контексту Алексић налази да се ова појава „рађа из нагона људске јединке која долази у конфликт са устаљеним редом људских односа“ (Алексић, 2016, стр. 53). У оквиру етичких компоненти Божовићевог дела, Алексић анализира и конфликт и примећује да се исти „не догађа само између јединке и средине, већ и у јединки самој“ (Алексић, 2016, стр. 53). У том смислу се може подвући паралела између моралног васпитања и Божовићевог описа традиције у свом крају. С обзиром на то да је припадао старом нараштају, Божовић се „залагао за старе форме, за традицију однеговану на десетерцу и на руској литератури, коју је са 18 година читао⁵ у оригиналу“ (Алексић, 2016, стр. 53). У једном свом делу, на пример, *Робљу заробљеном*, кроз приказ и опис једног радосног догађаја, излаже веома детаљно традиционалне моралне васпитне поруке кроз хијерархију ауторитета у оквиру једне српске свадбе. Описујући старе српске обичаје свога краја препоручује морално-васпитни модел колашинског весеља. Главне детаље свадбе види у чињеници да „[...] сватове и невесту дочекаше са свима обредима: са здравицама и гласницима, са житом и колачем, па је најзад одведоше три пута око огњишта и нагнаше да седне свекрви у крило“ (Божовић, 1990, стр. 45). О моралном васпитању младих свога времена и поднебља Божовић често у својим летописима поистовећује са Светим Причешћем. Посебно у поменутом раду, о причешћивању младих пише у оквиру поглавља *Тврда душа*. Овде Божовић пише о читавом пољу које се обично причешћивало на Цветнице код Свете Руке. Писац на посебан начин са великим пијатетом у овом контексту говори о младима овог краја „[...] све младо и снажно, невесте и младожење, девојке и момци, и све што је волело да се нагизди и у ново одене, тога је дана на том месту имало свој сабор и долазило у веру, толико тешко одржавану за Турака у зулуму, кад су цркве биле ретке, а још ређи попови“ (Божовић, 1990, стр. 151). Иначе, значај који је Божовић придавао Светом Причешћу, као основном темељу моралног васпитања, јер је долазило као крајњи исход након поста храном и духовног поста и труда у моралном самоваспитању и васпитању присутан је код дечака и девојчица једнако. У васпитању младих девојака Божовићевог завичаја, традиција је била везана за утврђени обичај на Космету, посебно у Призрену, а односи се на чињеницу да су се у то време девојке „само тога дана, тако је и код Свете Руке⁶ довођен сав подмладак, сва мушка и женска деца да се причесте и покажу у новим одећама и виде своју родбину и својту“ (Божовић, 1990, стр. 151). Дакле, потврђујемо хипотезу да је „моменат Светог Причешћа, односно примања Свете Тајне драгоценији

⁵ Божовић се ослањао на руске класике, пре свега, на Тургенева, Чехова и Достојевског.

⁶ Света Рука је био актуелан назив манастира посвећеном Ваведуњу Пресвете Богородице у Дубоком Потоку. Света Рука је у ствари реликвија Рука Светог Никите, која је Чудом Божјим остала на темељима ове цркве. И данас се налази на истом месту, заједно са деловима моштију Светих Врача Козме и Дамјана налази се у овом манастиру.

као податак из прошлости овог (Божовићевог, подвукла Ј.П.Б.) краја од било ког васпитног идеала, коме се данас овдашњи мештани све више враћају“ (Парлић Божовић, 2016, стр. 476). На истом месту је иста ауторка још 2016. године приметила да у „оквиру етике и морала, велику улогу у Божовићевој списатељској активности има и национални патриотизам. Наиме, „дубока вера у човека из српског народа и удивљен поглед у његову *неверовајћу моћ* да преживи и надживи сва зла овога света и историју и педагогију какву не познаје *ниједан грчки евројски народ*, одводили су га некад у некритички, пристрасан национални и педагошки оптимизам, где је васпитању у породици давао велику моћ готово свемоћ“ (Парлић Божовић, 2016, стр. 477). У оквиру Божовићевих етичких и моралних врлина, врло често се препознаје, толеранција и флексибилност, човекољубље и хуманизам, и што је најважније- православно хришћанско праштање. Управо је тај последњи моменат могуће издвојити као једну засебну целину у наведеном низу васпитних чиниоца.

Божовић се често трудио да сачува косовски мит који је у основи српског идентитета и пре и после Божовића, и део моралног кодекса српског народа уопште. Један од примера је и његова приповетка *Нега Селојражданка* која је објављена у *Полијници* 1924. године, а коју веома прецизно анализира Ленка Милојевић. Управо њој се чини да је посебно изградњом лика Неде Петковић, приповедач желео да очува поменути косовски мит. Наиме, „на темељима родољубиве тематике, уз мотив крвне освете, а изнад свега мајсторским потезима којима је осликао лик жене – чувара вере и традиције, писац је, желео да подсети на ретке појединце који су, у нимало лаким друштвено-историјским моментима и околностима, успели да сачувају православну веру и српско име, те тако национално ставе изнад личног, иако је цена тога била изузетно висока“ (Милојевић, 2016). И ето коинциденције и налажења Божовићевих мотива у етичкој сфери и моралном васпитању које, ако до сада није, а оно надаље свакако треба неговати код младих.

Божовић често пише у својим радовима о доброти, као крунској и врхунској моралној категорији. Тај део Божовићеве списатељске делатности на врло занимљив начин пласиран је из угла једног професора социологије. Он налази да и данас речи Григорија Божовића личе на реч пророка написане још 1939. године поводом обележавања неког јубилеја „[...] по својем словенском наслеђу Срби су несложни, слаби уређивачи, не воле у сноп, заборавни су у добру, пркосни су према брату и готови да у таквим случајевима жртвују опште велике вредности, више им је стало до окућнице, но до села, више до жупе, но до државе. Велико им је наличје. Но у суштини, Србин је човек, и то добар човек, неће туђе, али брани своје, носи правду и уме да буде заточеник“ (Башчаревић, 2016, стр. 489). И тако подвлачи неморалне вредности са дубоким жалом за својом духом палом браћом. Међутим, на истом месту, Башчаревић жури да подвуче и Божовићева гледања на моралне врлине своје српске браће, па пишући о тим истим Србима

које посматра, каже да је Србин „рођен за хришћанина и има љубави према човеку; нико није искључив ни себичан међу народима. Дано му је чојство, или како се другде још тананије каже човештина“ (Башчаревић, 2016, стр. 489), у овом контексту, Башчаревић наставља да цитира Божовића, и тај сет цитата може бити сасвим довољан да из њих добијемо информацију о Божовићевим етичким, па самим тим и моралним социолошким вредностима: „[...] Али кад се (Исти тај Србин, подвукла Ј.П.Б.) нађе у невољи, кад га притисне неправда и туђинска најезда, уме да покаже свуколику љубав и жртву за родни праг, да буде самопрегорни јунак и ратник до највишег витештва и светаштва“ (Башчаревић, 2016, стр. 489). А суштина свега тога, тј. крајњи циљ преношења знања, искуства, напоследку васпитања по Божовићу је да исти тај човек, Србин „учини и оно што други не би могли и да на тај начин, без показана и таште тежње, остави свету и потомству реч о себи, о својем делу...“ (Божовић, 1939, стр. 1).

Ако бисмо покушали да тражимо коинциденцију Божовићевог моралног човека високих етичких кодекса са данашњим типом и профилом истог, тешко бисмо успели да пронађемо заједничке карактерне високоморалне васпитне вредности. Утолико пре, што данашње време хвали личност, тј. човека који је успешан, имућан, високог друштвеног положаја, високих функција, па макар био и не образован.⁷ У Божовићево време кроз његова дела, постојала је једна моћна реч која је описивала особу над којом је морално васпитање добијало свој комплетни смисао. А та моћна реч је реч – *домаћин*.

Наиме, домаћин није могао бити било ко. То је била реч којом је Божовић осликавао човека који зна обичај и ред. Онај, дакле, који има васпитану децу, поштену и часну породицу, онај коме се може веровати. Онај на кога се може ослонити. Са таквим се човеком журило да се оствари контакт, са ким се славило и који је знао да у болу утеши. То је, дакле, особа јасних начела и чврстих моралних норми којима је размишљао и по којима је делао. То је, за разлику од данашњих образованих људи, била особа коју је немогуће било поткупити, преобратити, убедити у неправду, а његова реч била је јача од било чега на свету. Његово се богатство огледало у томе колико је Бога имао у себи, што га веома одваја од данашњег човека коме је материјални иметак на врху пијадестала његове успешности. Таквог човека Божовићевог књижевног опуса није чинило нити јело, а нити одело, већ његово часно порекло, поштена сложна породица. Онај због чијих моралних квалитета ужива поштовање својих укућана најпре, а онда и свих људи у свом окружењу. И тај однос према другим људима, на краћим и дужим, озбиљнијим релацијама имао је конотацију способности високих комуниколошких вештина које образован човек данашњице на жалост

⁷ И сам термин и феномен *образованости* није исти био у време и делу Г. Божовића. Наиме, данас је синоним за образованог човека степен образовања, тј. школа коју је неко завршио. У време Божовића *образован човек* је синоним за поштеног висококарактерног човека високих моралних квалитета, као што сама реч каже, за онога који има *образ*.

нема, иако на свим факултетима, мастер и докторским студијама по најновијим акредитацијама скоро сви озбиљнији факултети имају Комуникологију као обавезан предмет. Једном речју, циљ моралног васпитања, по Божовићу, саздан је у две најјаче речи – човек и домаћин.

Елементи естетског васпитања у путописима Григорија Божовића

Божовићеви путописи су тако богати описима природних лепота, да би чак сликар који је чуло вида изгубио могао да доживи красоте елемената ликовне културе. Тако, на пример, у *Прелићору Војводе Момчила*, путујући кроз Дробњаке, веома детаљно описује свој начин доживљавања природе док пролази кроз Дурмитор, Жабљак и Језера. Том приликом приповеда о Жабљаку као „средшту где се примају странци и гости и распоређују на боравак“ (Божовић, 1997, стр. 15). Том приликом толико детаљно описује естетску страну овог поднебља и духовну (етичку) добродошлицу људи који своје госте великодушно дочекују, да је скоро немогуће овде одвојити где престаје морално, а почиње естетско васпитање и обратно. У овом делу, Божовић се „диви и лепом соју људи и чуди се како се на таквој висини може да буде онако чист и нежан лик“ (Божовић, 1997, стр. 16). У истом извору, Г. Божовић описујући лик старца, веома се дотиче и момента естетско-уметничког васпитања кроз музичку културу који уз помоћ звонке песме уз гусле о извесном Паши Махмутбеговићу пласира васпитне поруке. Такође, Божовић не штеди речи у опису природних лепота, као што не недостаје детаљна дескрипција свега што човек пролази. У свом путопису Лукин Вир, рецимо, у тој колашинској легенди детаљно описује поједине делове Колашина као и виђених људи, у овом случају колашинског кнеза Луку. Овде се види класичан пример испреплетаног моралног и естетског васпитања скупљен на једном месту. Ипак, вербална дескрипција је толико јака да би се и неталентовано дете са успехом упустило у сликање описане природе и људи и обратно. Према Газиводама, „[...] испод самога рогла њиховога, хучно удара плаховити Ибар у кршеве Већега Брега. Пенушави таласи, као страшне водене аждаје, гомилају се, прескачу се и хитају да што пре ударе о зелено стење, као да имају нешто да отму, да зграбе. Јурећи ка непомићну кршу, они постају све већи, бесно машу својим белим гривама, уздишу све више и бестрашније своје предње трупе, као да би хтели својом наглошћу и лавовским скоковима да заплаше вечно тмурну и хладну стену, да им што пре отпустити неправедно зграбљени плен. Они као да не виде њену страшну чељуст, која је зинула и чека на гутљај“ (Божовић, 1998, стр. 7).

Божовић се није устезао да описује ни природне лепоте Ибарског Колашина ни онда кад је сликао етичке вредности и црте моралног карактера појединих личности које су живеле у њему. Тако пишући о Раку Козаревцу и његовом „загонетном нестанку из околине“ описује ово подручје и каже „[...] У Козареву,

брежуљастом и присојном селу, врло старинском, простом и скрајнутом насељу колашинском, на једној заравни недалеко изнад заједничког кладенца, била је његова почађала, сура и бедна кривача“ (Божовић, 1998, стр. 19). У сликању само куће главног лика путописа *Рако Козаревац* сликовито наставља са описом „[...] њен мрки покров од сламе ветар је на неколико места сасвим био сљуштио, те су стрчали голи срчеви рогови букове проштине. Плот је око ње био отрунуо и искривио се: да га само такнеш, не би се развалио, но би се расуо као давнашњи костур“ (Божовић, 1998, стр. 19) На истом месту кроз сликовито приповедање „зимњега Јовањ- дана, крснога имена свих Козареваца“ у једно славко вече: „[...] Дан је био каљав и суснежан, али без мразова. Цело се село ужурбало, куће се светле и жагоре. Чељад радосно снује по улицама и са буктињама дочекује госте, својту и пријатеље, прихвата његове пуне торбе дарова и уводи их у куће“ (Божовић, 1998, стр. 28). А потом у оквиру ритуала *славске вечери* Божовић се намерно или ненамерно размеће свим компонентама васпитних утицаја на млађе: „[...] још само мало па ће засести на пуну свечарску совру и прославити крсни светац онако како је старина завештала“ (Божовић, 1998, стр. 28). Овакви делови у мноштву Божовићевих путописа, у овом случају конкретно у путопису *Рако Козаревац* налазимо сада већ традиционални, добро устаљени Божовићев спој елемената естетског и моралног васпитања. Естетског кроз опис лепоте духовног и физичког у комбинацији са моралним карактерним цртама сваког свог јунака појединачно. Тако у опису ове славске вечери „Зимњега Јовањ-дана, Крснога имена свих Козареваца“, Божовић наставља са описом појединих детаља и ликова „[...] и Ракова кућа је добила свечани изглед. Цела њена десна страна застрвена, велики огањ наложен, а уз њега пристављени замашни свечарски лонци од црне глине, које сирота Весна марно надгледа да не би прекипели или загорели: срдачно се стара да после гости рекну како су били на слави код домаћина, а не божјака и фукаре“ (Божовић, 1998, стр. 28). Опис менталитета овога поднебља у овом Божовићевом делу је толико детаљно описан, да и неко ко се са колашинским обичајима никада није сусрео може да створи етичку и естетску слику ове славске вечери: „[...] Дошли и гости. Живана им служи већ трећу каву, а Вукица ко зна коју чашу по реду“ (Божовић, 1998, стр. 28). Поента овога дела приче је у томе да домаћина (Рака Козареваца, подвукла Ј.П.Б.) још увек кући нема. Наводно, тога јутра, веома рано отишао је у Митровицу на продају да купи неке потрештине. По казивању Божовића, у кући је имао и вина и ракије. Но, „[...] овце су га непрестано пекле, па је нашао згодан повод за смањивање броја у његовом наслоњу: може пештерски бег свакога часа банути пред кућу, па барем нека нађе мањи број, или још боље – ниједног брава – здравље Боже, довиће се он...“ (Божовић, 1998, стр. 28).

Тежак епилог ове приче нећемо анализирати, јер се завршава нечим што није ни предмет моралног, а нити естетског васпитања, штавише, напротив. Завршава се убиством које је починио исти тај Рако Козаревац који је те вечери

закаснио на сопствену славу. Али, зато је веома занимљив тренутак његовог враћања у село, јер се догодио у тренутку када је „прошла велика чаша“, а тај феномен велике чаше је важан елемент овога поднебља који се генерацијски преноси са колена на колено као нешто изузетно вредно и значајно „[...] тек око великих вечера стиже и он, прошавши кроз село које је већ било окренуло велику чашу, подигло песму и весеље...“ (Божовић, 1998, стр. 29).⁸ Детаљан опис и културолошки и антрополошки значај обредне чаше описан је у фусноти, а овде ћемо још додати да је он темељ и моралног и естетског васпитања у Ибарском Колашину, у Божовићевим делима посебно. Морални ефекат је видљив кроз чување најсветијег српског богатства – православља на Космету, а естетско, јер све те здравице, пригодне беседе, благослови и на крају песме које се уз ову чашу певају свима, па чак и пуној чаши која чека да буде испијена „[...] ој ракијо слаба јака... сад си пала пред јунака“, представљају изванредан спој и моралног и естетског васпитања, и не само у Божовићевим делима, који је редак међу писцима овог краја овај феномен описао већ у целом Ибарском Колашину и међ Колашинцима који обичаје чувају и преносе са старијих на млађе.

Закључак

Намера овог теоријског истраживања била је да на темељима досадашњег степена истражености овог питања од пре неколико година, од стране истог аутора, а који се тицао целокупног педагошког значаја у књижевном опусу и

⁸ Феномен *велике чаше* је у ствари васпитни образац старих Колашинаца који овај култ преносе са генерације на генерацију. Ради се, у ствари, о култу обредне чаше. А обред се тицао тајног чувања и неговања православља на овим просторима. И касније, када су се под најездом комуниста славе и остале светковине кришом славиле, када се нису смели побожни православци ни осенити крсним знаком, чак ни на славама (јер се никада није знало да ли међу присутним гостима имати, и ко је тај гост тачно – гост који је дошао „по задатку“ (подвукла Ј.П.Б.) да поткаже домаћина, оног ко се крсти и славу слави) ова је чаша била чувар православља. У ствари, онај ко је у „челу совре“ или „главни гост“, или „онај који ужива највеће поштовање међу присутнима“ први подиже *велику чашу*, уз пригодну здравицу, беседу или благослов испија пуну чашу *меке ракије*. Обичај или неписано правило је да је *зрави* тј. упућује и предаје онемо ко му је са десне стране, тај понавља ритуал, здравицу, благослов домаћину, испија и здрави даље. Међутим, тај пут, тј. схема којом се чаша креће представља крсни знак којим је славска трпеза, па и за њом окупљени, сви присутни благословени. Иако се нико од њих, или само понеко могао прекрстити, то није било јавно, да сви виде, већ још дубље, јаче, мудрије, веома јако и врло снажно *да сви знају*. Пило се из једне чаше и тако знало да је *Христос међу њима*, а да због тога нико неће настрадати. Дешавало се да се неко уз здравицу и прекрсти и тако ризикује да буде или заиста већ ујутру и буде утамничен. Овај се обичај у Колашину задржао и данас. Аутор ових редова је сведок да је ритуал обредне чаше у Колашину живео и у време највеће заразе – тзв. ковида 19, тј. короне, и да се нико никада, чак ни у време пандемије није преко ове обредне чаше заразио баш као што се то никада није десило ни путем светог причешћа.

просветном раду Григорија Божовића, прецизније одреде његове идеје које се из етичког аспекта могу приписати задацима моралног васпитања. Такође, из дескриптивног угла видљивог кроз Божовићево описивање људи и природе, извршена је анализа естетског опуса неких његових дела, где су непосредно препознате конкретне препоруке у реализацији естетског васпитања. Узорак анализе је, поред неколико путописа који су у раду помињани, стављен на збирку путописа под називом *Мој Колашин*. Из свега посматраног, закључујемо да је Божовић са циљем спознаје многих аспеката човечје личности, био неуморан и страствен „путник намерник“. Наиме, након много дана и година пропутованих по српским крајевима, настало је мноштво књига тих, како их он зове „узгредних записа“, које је даривао српској путописној књижевности. Много идеја које смо сазнали овим истраживањем, односе се и на мноштво препорука у васпитању важних и за шири круг српске педагогије његовог времена и поднебља.

Наиме, кроз патриотизам описан у скоро свим путописима, посебно у његовом „дивном Колашину“ препознати су не само у патријархалном духу овог места, већ Божовић, попут Његоша, негује чојство, јунаштво и поштење као крунске и врхунске категорије моралног васпитања у оквиру етичког фокуса. На истим местима, упоредо, готово истовремено, кроз опис предивне природе, брда, долина, и многих стајаћих и текућих вода, кроз лепоту девојака свога краја итд. пласира детаљну естетичку анализу истих људи и догађаја, које је претходно морално обрадио. Па тако, упоредо са добротом имамо прилику да спознамо и физичку лепоту као и лепоту природе готово истих људи и догађаја. Вероватно би се сваки ликовни уметник радовао и по његовим речима осликао то *лепо* у скоро свим његовим делима. Намера аутора је била да се естетско и морално васпитање тражи у синонимима Божовићевих путописа. Међутим, не може се рећи да је до краја овог истраживања могуће било ову идеју искристалисати. Наиме, коинциденција је најпре видљива у Божовићевом сликању мушких ликова повезаних са моралним вредностима васпитања, док је сликање природе и женских ликова повезано са естетским васпитањем, и неговањем лепог. Међутим, ове су идеје често и испреплетане као што се кроз рад примећује, и то на примерима, *доброј домаћина*, односно *српске и колашинске домаћнице*, где се у оквиру моралног васпитања препознаје идеја љубави дефинисана као прихватање неког са свим његовим врлинама и манама. Никако у мењању вољене особе према сопственим потребама и нахођењу. Такође, послушност жене мужу као јеванђелска православна заповест препозната је, такође, у духу породичног живота свога времена. Са друге стране, на примерима битољских богаља који дивно певају, а који су у раду описани, назире се не само естетско већ и морално васпитање о реалној идеји која је мање заступљена данас, а гласи: „У здравом духу здраво тело“. Овај сегмент Божовићевих васпитних порука и идеја је посебно значајан данас за младе оба пола и свих узраста. Указује на оптимизам и животну радост које је потребно неговати и када тело није здраво,

па се само претпоставити може колика радост духа треба бити када је здраво тело у питању, а млади га људи имају.

И најзад, кроз овај рад су се отворила нека нова питања за даља истраживања. Она се тичу чињенице да је у Божовићевој књижевности присутна идеја истраживања преосталих компоненти односно задатака који воде до циља васпитања – свестрано развијене личности. Наиме, поред моралног и естетског задатка постоји оправданост анализе радног, интелектуалног или умног и физичког васпитања. Ово ће истраживање, дакле, у потпуности бити искомплетирано и добити свој потпуни смисао онога тренутка када буде извршена анализа и осталих задатака васпитања, и то радно-техничког, физичког и интелектуалног или умног задатка васпитања, с обзиром на чињеницу да је циљ васпитања могуће реализовати у оквиру свих пет компоненти, односно задатака васпитања.

Литература:

- Алексић, С. (2016). Приповедачки поступак Григорија Божовића. У: Д. Андрејевић и А. Костић Тмушић (ур.), *Поеџика Григорија Божовића* (49–63). Косовска Митровица – Ниш – Зубин Поток: Филозофски факултет – Филозофски факултет – Културни центар „Стари Колашин“.
- Башчаревић, И. (2016). Друштво и становништво Косова и Метохије у делу Григорија Божовића. У: Д. Андрејевић и А. Костић Тмушић (ур.), *Поеџика Григорија Божовића* (481–493). Косовска Митровица – Ниш – Зубин Поток: Филозофски факултет – Филозофски факултет – Културни центар „Стари Колашин“.
- Божовић, Г. (1939). Пет стотина педесет година од косовске битке. *Полиџика*, XXXVI/1939, бр. 11160.
- Божовић, Г. (1990). *Неизмишљени ликови*. Приштина: Јединство.
- Божовић, Г. (1990). *Робље Заробљено (џриче о женама)*. Приштина: Јединство.
- Божовић, Г. (1997). *Прилајџор војводе Момчила – џуџуџуџи низ Дробњаке*. Београд: Књижевна заједница „Звездара“.
- Божовић, Г. (1998). *Мој Колашин*. Београд–Приштина: Нови свет.
- Божовић, Г. (1998). Рако Козаревац. У: Г. Божовић, *Мој Колашин*. Београд–Приштина: Нови свет.
- Божовић, Г. (2006). *Слике Косова и Меџохије*. Приштина: НУБ „Иво Андрић“.
- Милојевић, Л. (2016). Жена јунак у туђем царству (Тумачење приповетке „Неда Селогражданка“). У: Д. Андрејевић и А. Костић Тмушић (ур.), *Поеџика Григорија Божовића* (139–151). Косовска Митровица – Ниш – Зубин Поток: Филозофски факултет – Филозофски факултет – Културни центар „Стари Колашин“.
- Парлић Божовић, Ј. (2016). Педагошки значај књижевног опуса и просветни рад Григорија Божовића. У: Д. Андрејевић и А. Костић Тмушић (ур.), *Поеџика Григорија Божовића* (467–481). Косовска Митровица – Ниш – Зубин Поток: Филозофски факултет – Филозофски факултет – Културни центар „Стари Колашин“.

Jasna Lj. Parlić Božović

University of Priština with temporary Head-Office in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy
Department of Pedagogy

Ilinka B. Mušikić Popović

University of Priština with temporary Head-Office in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy
Department of Pedagogy

**Impulses of moral and aesthetic education
in the travelogues of Grigorije Božović with special
reference to the collection of travelogues *Moj Kolašin***

Summary. The intention of this theoretical research was to, on the basis of the previous level of research regarding this issue from a few years ago, by the same author, which concerned the overall pedagogical significance of Grigorije Božović's literary and educational work, more precisely determine his ideas that can be ethically attributed to the tasks of moral education. Also, from the descriptive angle visible through Božović's description of people and nature, an aesthetic analysis of some his works was done, where concrete recommendations in realizing the aesthetic education have been directly recognized. The sample of analysis is, in addition to several travelogues mentioned in the paper, a discreet emphasis placed on a collection of travelogues called "*Moj (My) Kolašin*". From all observed, we conclude that Božović, in order to get to know many aspects of the human personality, was a tireless and passionate "intentional traveler". Namely, after many days and years of traveling around the Serbian regions, a multitude of these books, as he calls them, "incidental records" were emerged, which he donated to Serbian travel literature. Many of the ideas we have found out from this research also referring to the multitude of recommendations in education that are important for the wider circle of Serbian pedagogy of his time and region.

Namely, through the patriotism described in almost all travelogues, especially in *His beautiful Kolasin*," have been recognized not only in the patriarchal spirit of this place, but Bozovic, like Njegos, cultivates chivalry, heroism and honesty as the crowning and supreme categories of moral education within ethical focus. In the same places, at the same time, almost simultaneously, through the description of beautiful nature, *hills, valleys, and many standing and running water, through the beauty of girls of his region, etc.* places a detailed aesthetic analysis of the same people and events, which he previously morally processed. So, along with the kindness we have a chance to get to know *the natural (physical) beauty as well as the beauty of nature* almost the

same people and events. Probably every fine artist would rejoice and, according to him, in painting this *beautiffulness* in almost all his works. The authors' intention was to look for aesthetic and moral education in the synonyms of Božović's travelogues. However, it cannot be said that by the end of this research it was possible to crystallize this idea. Namely, the coincidence is first visible in Božović's presentation of male characters associated with the moral values of education, while description of nature and female characters is connected with aesthetic education, and cultivating the good human values.

However, these ideas are often intertwined as observed throughout the paper on the examples of *a good host*, ie *Serbian and Kolašin housewife* where, within the framework of moral education, the idea of love is defined as the acceptance of someone with all his virtues and weaknesses. Certainly no in changing the loved one according to their own needs and discretion. Also, the obedience of a wife to her (head) husband as a gospel orthodox commandment was recognized, also in the spirit of family life of her time. On the other hand, the examples of Bitola cripples- ing beautifully, and whowere described in the paper, show not only aesthetic, but also moral education about the real idea, which is less represented today and reads *a healthy mind in a healthy body*. This segment of Božović's educational messages and ideas is especially important today for young people of both sexes and all ages. It indicates the optimism and joy of life that should be cultivated even when the body is not healthy, so one can only assume what a spirit joy should be when it comes to a healthy body, and young people have it.

Finally, some new questions for further research have been opened through this paper. They concern the fact that in Božović's literature, there is an idea of researching the remaining components, ie tasks that lead to the goal of education - a versatile personality. Namely, in addition to the moral and aesthetic task, there is a justification for the analysis of work, intellectual or mental and physical education. This research will, therefore, be fully completed and get its full meaning from the moment when the analysis of other educational tasks is performed, namely the work-technical, physical and intellectual or mental task of education, given the fact that the goal of education can be realized in within all five components, ie the tasks of education.

Keywords: Grigorije Božović, moral education, aesthetic education, goal of education, *Moj Kolašin*.